

TÜRK BASININDA KARAGÖZ TARİHİ '1900-1930' (HISTORY OF KARAGOZ IN TURKISH PRESS '1900-1930') (OSMANLICA'DAN ÇEVİRİ/ TRANSLATION FROM OTTOMAN TURKISH)

NAZLI MİRAC ÜMİT
Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi
Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,
Türk Sanatı Tarihi Anabilim Dalı
nazlimumit@gmail.com

BURSALI MEHMET TAHİR 4 KANUNİ EVVEL 1324 SIRAT-I MÜSTAKİM
(SEBİLÜR REŞAD) CİLT I SAYI: 17, 266-267

HAYAL - KARAGÖZ

Havas bininde *Hayal*, avam ve sıbyan meyanında *Karagöz* oyunu ki terbiye ve edep dâhilinde oynatılır, bahusus oyuncu olan kimse de zürefadan bulunursa ezher cihet mucibi ibret ve intibah bir oyundur. Hatta çeşm-i ibretle nazar olunduğu halde seyr-i hayalin cevazine dair Fenari ve Ebussuud gibi ezher cihet sikadan bulunan zevat-ı kiramın fetvası bile vardır ki kıt'a-i atiyé Molla Fenari'nin fetvasından müstahrectir:

رأيت خيال ظل أكبر عيرة لمن هو في علم الحقيقة راق
شخص واشباح تمر وتنتفض وتغنى سريعاً والحرك باقى¹

Havas arasındaki şöhretine nazaran bu oyun temsil ve hiddet nokta-i nazarından icad edilmiştir. Mucidi de Brusa'da Hükümet caddesinde medfun Şeyh Küşteri namındaki zürefa-yı urefadan bir zat imiş. Olunan rivayete nazaran Yıldırım Bayezid Han Gazi devrinde Hacı İvaz – Hacı Evhad, avam lisanında Hacivad ve Karagöz namlarında iki nekre-gûnun alâ-tariki'l mülatafa münazaraları Şeyh Küşteri² tarafından perde-i hayalde gösterilerek meydana gelmiştir.

انا الهيكل الباقي لمظهر قدرة رأيت خيال الظل أكبر عيرة¹
ومن شاخ قد لثرت اكل صورة يلوح بها معنى الكمال لاحدائق
ولما تأمات الوجود بفكرة وفي كل موجود على الحق آية
رأيت خيال الظل أكبر عيرة لمن هو في علم الحقيقة راق
لمن هو في علم الحقيقة راق شخص واشباح تمر وتنتفض
على كل شئ سبب عزى قدان تغنى وليس لها ما قضى الله من واق
وفي الليل غيبى صبح معرفتى بضى لها لثركات ثم يبدى سكونها
وكل الورى من بعد ذالست ارتضى وتغنى جميعاً والحرك باقى
شخص واشباح تمر وتنتفض وتغنى جميعاً والحرك باقى

(Şeyh Abdülganiyyin Nablusi)

² Bu zatın türbesinde "kutb'ul arifin gavs'ül-vasilin cennetmekan firdevs aşıyan sahib-i hayal Şeyh Mehmet Küşteri" ibaresi ve 802 tarihi menkuştur.

Evliya Çelebi seyahatnamesinin birinci cildinin 654. sahifesinden itibaren mel'abe-i hayale dair nev'umma hurafat aktarır. Nakliyatına göre de Hacivad'ın Alâeddin Selçuki zamanında Mekke ile Brusa arasında amed ü şüd eden Brusalı bir sa'i olup beyne'l-Haremeyn aşkıyâ-yı urbân tarafından katl olunarak Bedr-i Huneyn'de defn olduğu, Karagöz'ün de Kırkkiliselî olup İmparator Konstantin'nin sa'isi bulunduğu ve bunların muhavereleri Yıldırım Bayezid Han devri zürefa-yı mukallidininin Kôr Hasan namında bir nekre-gû tarafından perde-i hayalde gösterilerek huzur-ı Bayezid Han da icra-yı lubiyyat edildiği anlaşılır.

Lakin İmam Şaarani *El-yevakit vel-cevahir* isimindeki eser-i âliyelerinde Şeyh-ül Ekber'in *Fütûhât-ı Mekkiyye'sinin* 317. faslından nakil: "*Halkın hicabı arkasında olarak cenab-ı hakkın hakikaten fail-i muhtar olduğunu bilmek isteyen "hayal-i sitare" ile suretlerine nazar itsün*" diyerek başladıkları babda mel'abe-i hayale sıbyanın inhimaklarını ve ehl-i dikkatin bu mel'abeden maani-yi dakika istinbat ettiklerini mufassalan beyan eylediklerine ve Şeyh-ül Ekber'in vefatı ise her halde Şeyh Küşteri'den mukaddem yani 238 tarihi olduğuna nazaran bu oyunun Muhiddin Arabi'nin vatan-ı aslileri olan Endülüs kıtasındaki Araplar bininde dahi sitare ismiyle benam olarak mevcud eydüğü anlaşılır.

Her ne hal ise zürefa-yı urefa bu oyun hakkında pek çok temsilat-ı zarifene yapmışlar ve birçok manzumeler yazmışlardır. Ez-cümle Karagöz'ün mezarı ki Brusa'da nazım-ı mevlid nebevi meşhur Süleyman Dede merhumun yakınında ve Çekirge'ye giden yolun sağ cehtinde görülmektedir. Senin mezarı üzerine yazılan şu yazı:

*Nakş-i sunun remz eder hüsnünde ruyet perdesi
Hâce-i hükm-i ezeldendir hakikat perdesi
Sîreti sûrette mümkündür temâşa eylemek
Hâil olmaz ayn-i irfâna basiret perdesi
Her neye imân ile baksan olur iş âşikar
Kılmış istilâ cihâna hâb-i gaflet perdesi
Bu hâyal-i âlemi gözden geçirmektir hüner
Nice kâra gözleri mahv etti sûret perdesi
Şem-i aşka yandırıp tasvir-i cismindir geçen
Âdemi âmed-şüd etmekte azîmet perdesi
Hangi zilla iltica etsen fenâ bulmaz acep
Oynatan üstâdı gör kurmuş muhabbet perdesi
Dergeh-i Âl-i abâda müstakim ol Kemterî
Gösterir vahdet elin kalktıkaç kesret perdesi*

Manzumesi ki el-hak şayan-ı dikkat ve im'andır. Şeyh Küşteri'nin dahi³ urefadan bulduklarına "Gülşen" isimindeki eser-i arifanelerinden menkul şu: "ademsin ol ademde

³ "Şüster" Acemistan'nın Huzistan eyaletinde bir şehir-i ma'ruftur. Muarrebî Tüster'dir ki kibar-ı mutasavvıfadan Şeyh Bin Abdullah Tüsteri buraya mensuptur. Osmanlıların avam-ı meyanında "Küşter" kullanılmaktadır.

sen de sakin, bulunmaz vacibe malum mümkün” beyti şahittir. Atiyedeki manzume dahi mel’abe-i hayal hakkında söylenmiş ibret-amiz eserdendir.

*Bu perde çeşm-i ehl-i zâhire bir nakş-i sûrettir
Rümûz erbâbına ammâ ki temsîl-i hakîkattir
Cihâna benzedüp Şeyh Küşterî bu perdeyi kurmuş
Mübâşih eylemiş ecnâsa tasvîri ne dikkattir
Hevâdar-i safâya neşe bahş eyler bunun seyri
Hakikat-bîn olan erbâb-i taba aynı ibrettir
Ne var bilmez verâ-yi perdede ammâ budur tahkik
Lisân-i hâül ile hâl-i cihânı bir hikâyettir
Eğer dikkat olursa Karagöz’le Havı Evhad’a
Meâlin fehm eden ehl-i kemâle başka hâlettir
Nice manâ olur melhûz tahtında bunun seyr et
Nikâtın anlasın ehli deyü arz-i nezâkettir
Sönünce şem’ eşhâs-ı suver nâbûd olur birden
Cihânın bîbaka olduğuna işte işaretir.*

Diğeri:

*Şema-i şadi yanınca cilve-zadır perdemiz
Pertev-i feyz ü safala ruşenadır perdemiz
Her dakika calib-i hayret menazır arz eder
Bir temaşa hane-i ibret nümadır perdemiz
Şemamızdan pertev-i feyz-i hakikat aşkar
Hiyresaz-i dide-i ehl-i dehadır perdemiz
Çeşm-i dikkat perdemizde zill-i mana seyr eder
Böyle bir mirat-ı ulviyyet fezadır perdemiz
Dideler ruşen gönüller zevk yab olsun bu şeb
İnsibat efza-i bezm-i aşınadır perdemiz
Gelse ol çeşm-i siyahım handeler peyda olur
Cilvegah-ı şahid-i zevk u sefadır perdemiz*

Bursalı Mehmet Tahir Bey Rif’at

خیال -- قره کوز

خواص بیننده (خیال) عوام و صبیان میبندند (قره کوز) او یونی که تربیه و اداب داخلمنده اوینادیلیر ، باخصوص او یونجی اولان کیسه ده ظرفادن بوانورسبه ازهر جهت موجب عبرت و انبساط بر او یون دره . حتی چشم عبرتله نظر اولندیغی حالده سیر خیالک جوازینه دائر (فناری) و (ابوالسعود) کبی ازهر جهت ثقه دن بولنان ذوات کرامک فتاواسی بیله واردر که قطعه آتیه مولانا فنارینک فتواسندن مستخرج در :

رأیت خیال ظل اکبر عبیره لمن هو فی علم الحقیقه راقی
شخص و اشباح تمر و تنقضی و تفتی سریماً و المحرک باقی [۱]
خواص آره سنده کی شهرتیه نظراً بو او یون تمثیل وحدت نقطه نظرندن ایجاد ایدلمش در . موجیدی ده بروسه ده حکومت جاده سنده مدفون (شیخ کشتری) نامنده کی ظرفای عرفادن بر ذوات ایش . اولنان روایتیه نظراً بیلیدیرم بایزید خان غازی دورنده (حاجی عوض - حاجی اوحده) عوام لساننده (حاجیواد) و (قره کوز) ناملرنده ایکی نکره کونک علی طریق الملاحظه مناظره لری شیخ کشتری [۲] طرفندن پرده خیالده کوستریلهرک میدانه کلش در .

اولیا چلی سیاحتنامه سنک برنجی جلدینک (۶۵۴) نجی صحیفه سندن اعتباراً ملعبه خیاله دائرنوعما خرافاتی آکدیرر نقلیاتنه کوره ده حاجیوادک (علاء الدین سلجوقی) زماننده مکه ابله بروسه آره سنده آمد و شد ایدن بروسه لی بر ساعی اولوب بین الحرمین اشقیای عربان

[۱] انا الهیکل الذاقی لمظهر قدرتم
ومن شاخص قدحزت اکل صورة
ولما تأملت الوجود بشکرة
رأیت خیال الظل اکبر عبیره
لمن هو فی علم الحقیقه راقی
هلی کل شیء سیف عری قدان تضى
وفی اللیل غیبی صبح معرفتی یضى
وکل الوری من بعد ذالست ارتضى
شخص و اشباح تمر و تنقضی
و تفتی جیباً و المحرک باقی

رأیت خیال الظل اکبر عبیره
یلوح بها معنی الکمال لاحد اقی
وفی کل موجود علی الحق آیه
لمن هو فی علم الحقیقه راقی
شخص و اشباح تمر و تنقضی
ولیس لها بما قضی الله من و اق
لها حرکات ثم یبیدی سکونها
و تفتی جیباً و المحرک باقی
(شیخ عبد الغنی النابلسی)

[۲] بو ذاتک تربیه سنده (قطب العارفین غوث الواصلین جنتمکان فردوس آشیان صاحب خیال شیخ محمد کشتری) عبارته سی و ۸۰۳ تاریخی منقوش در

طرفندن قتل اوله رق بدر حیننده دفن اولندیفی ، قره کوزک ده قرق کلپسالی اولوب ایبراطور (قسطنطین) ک ساعیسی بولندیفی بونلرک محاوره لری بیلدیرم بایزید خان دوری ظرفای مقلدیندن (کورحسن) نامنده برنکره کو طرفندن برده خیالده کوستریله رک حضور بایزید خانده اجرای امیات ایندلیکی اکلاشیلور . لکن امام شعرانی (البواقیت والجوهر) اسمنده کی اثر عالیرنده شیخ الاکبرک (فتوحات مکیه) سنک (۳۱۷) نجی فصلندن نقلاً : «خلقک حجابی آرقه سنده اوله رق جناب حقک حقیقه قاعل مختار اولدیغی بیلیمک ایستین (خیال ستاره) ایله صورتلرینه نظر ایتسون» دیبه رک باشلاقلری بایده ملامه خیاله صیانتک انما کلرینی واهل دقتک بولمسه دن معانی دقیقه استنباط ایندکلرینی مفصلاً بیان آیلدکلرینه و شیخ الاکبرک وفاتی ایسه هر حالده شیخ کشتربیدن مقدم یعنی (۶۳۸) تاریخی اولدیغنه نظر آو او بونک (معی الدین عربی) نک وطن اصلیلری اولان (اندلس) قطعه سننده کی عربلر بیتنده دخی (ستاره) اسمیله بنام اوله رق موجود ایدوکی اکلاشلور .

هر نه حال ایسه ظرفای عرفا بو او یون حقنده پک چوق تمثیلات ظرفانه یا پیشلر و بر چوق منظومه لر یازمشلردر . از جمله قره کوزک مناری که بروسده ناظم مولد نبوی مشهور (سلیمان دده) مرحومک یاقیننده و (چکرکه) به کیدن یولک صاغ جهتنده کورلمکده در . سنک مناری اوزرینه یازیلان شو :

نقش صنعک رمزایدر حسنکده رؤیت پرده سی
خواجه حکم ازلدن در حقیقت پرده سی
سیرتی صورتده ممکن در تماشا ایلمک
حائل اولماز عین عرفانه بصیرت پرده سی
هر نه یه امان ایله باقسه ک اولور ایش اشکار
قلیش استیلا جهانی خواب غفلت پرده سی
بوخیال عالمی کوزدن کچیرمک در هنر
نیجه قاره کوزلری عوایتدی صورت پرده سی
شمع عشقله یاندروب تصویر جسمک در کچن
آدمی آمدشد ایتمکده عزیمت پرده سی
هانکی ظله التجالیتسه ک فنا بولماز عجب
اوینادان استادی کور قورمش محبت پرده سی
درک آل عباده مستقیم اول (کتدی)
کوستر و حدت ایلمن قالدقده کثرت پرده سی

منظومه سی که الحق شایان دقت و امان در .
(شیخ کشتیری) [۱] نک دخی عرفادن بولندقلرینه (کلشن)
اسمنده کی اثر طرفانه لرندن منقول شو :
«عدمسک اول عدمده سنده ساکن
بولماز واجبه معلوم ممکن»
بقی شاهددر .

[۱] (شستر) عجمستانک خوزستان ایالتنده بر شهر معروف دره . معری
تستدر که کبار متصوفه دن (سهل بن عبدالله تستری) بویایه منسوب دره .
عنایلرک هوای میاننده (کشتی) قولالایلمقده در .

آئیده کی منظومه دخی ملامه خیال حقنده سویلنش عبرت آمیز
اردن در :

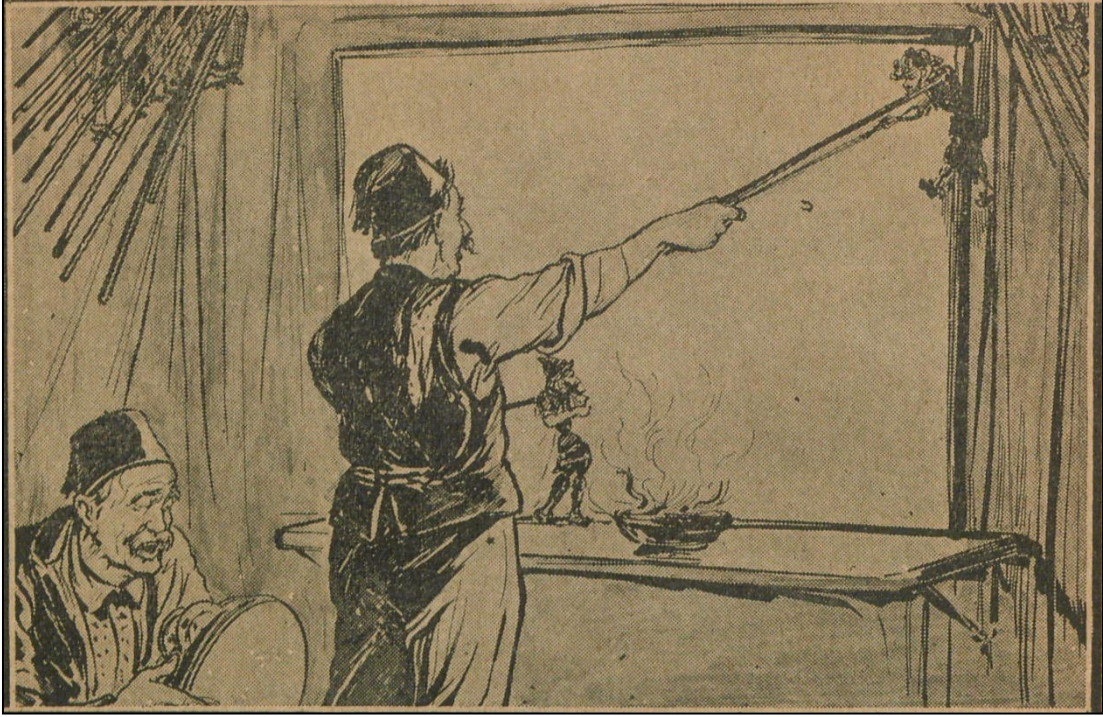
« بو پرده چشم اهل ظاهره بر نقش صورت در
رموز اربانه اما که تشیل حقیقت در
جهانه بکزه دوب شیخ کشتری بو پرده بی قورمش
مشابه ایلش اجناسه تصویری نه دقت در
هوادر صفایه نشئه بخش ایلر بونک سیری
حقیقت بین اولان ارباب طبعه عین عبرت در
نه وار بیلز ورای پرده ده کیسه بودر تحقیق
لسان حال ایله حال جهانی بر حکایت در
اگر دقت اولور سه قاره کوزله حاجی ایوازه
مان فهم ایدن اهل کاله باشقه حالت در
نیجه معنی اولور ملحوظ تحشده بونک سیر ایت
نکتن اکلسون اهل دیو عرض نزاکت در
سونجه شمع اشخاص صور نابود اولور بردن
جهانک بی بقا اولدوغنه ایشته اشارتدر »
دیگر :

« شمع شادی یا نیجه جلوه زادر پرده من
پرتو فیض صفاله روشنادر پرده من
هر دقیقه جالب حیرت مناظر عرض ایدر
برتماشاخانه عبرتمادر پرده من
شمع مرده پرتو فیض حقیقت آشکار
خیره ساز دیده اهل دهادر پرده من
دیده لر روشن ، کوکلر ذوقیاب اولسون بوشب
انشراح افزای بزمه آشنادر پرده من
کلسه اول چشم سیاهم خنده لر پیدا اولور
جلوه گاه شاهد ذوق و صفادر پرده من »

بررسی محمد ظاهر بن رفعت

FUAD REFİK, YENİ KİTAP DERGİSİ, NUMARA: 4, AĞUSTOS 1927

TÜRKLERİN EN ESKİ EĞLENCESİ: KARAGÖZ⁴

Perdenin arkasından halka Karagöz oynatan bir Karagözcü Meşalenin parlak ve yakıcı ziyası⁵ altında Karagöz oynatan bu Karagözcünün resmi Baha Bey⁶ tarafından tersim⁷ edilmiştir.

Türklerin kendi eğlenceleri olarak vücuda getirdiği “Karagöz” sönmek üzere bulunan bir sanattır. Biz bu makalelerle eski Karagözcülük hakkında karilerimize⁸ bir fikir vermek istiyoruz.

Karagöz... Bu kelimecik kadar üzerimizde tesirini yapan ne vardır? *Karagöz*, bize eski pek eski bir eğlenceyi hatırlatıyor... Eski ramazanlarda, kış günlerinde mahalle aralarında büyükçe kahvelerin köşesinde kurulan büyük, beyaz bir perdenin üzerinde muhtelif hareketlerle gülünçlü sözlerle çocukları, işten bunalmış olan insanları eğlendiren, onlara bir kaç saatlik zevk veren bu eğlence saraylarda, paşa konaklarında, en mutena yerlerde rakipsiz olarak uzun müddet hâkimiyetini muhafaza etti. Yine maziye ait olan eğlencelerden “Orta Oyunu” ve “Tuluat” da ondan ilham alarak vücut bulmuştur.

Karagöz' ün kendine mahsus bir programı, eşhası, çalgısı vardır. Onun repertuarı da malumdur. Eski zaman kadınları, Karagözün *Leyla ile Mecnun*, *Kanlı Kavak*, *Kerem ile Aslı*,

⁴ Fuad Refik'in bu yazısı, *Yeni Kitap Dergisi*, numara: 4, Ağustos 1927'de yer almaktadır. Dergi ile ilgili bkz: Şahin, S. *Yeni Kitap Dergisi Üzerine*, TÜBAR-XXVIII-/2010.

⁵ Işık

⁶ Karikatürist Mehmed Bahaeddin ya da Mehmed Baha (1881-1928), *Karagöz* dergisinde de çizmiştir.

⁷ Resmini yapmak

⁸ Okuyucular

Tahir ile Zühre' si oynanırken az gözyaşları mı dökmüşlerdir? Eski zaman çocukları derse çalışmanın, uslu oturmanın yegâne mükâfatı olarak bu eğlenceyi bulurlardı. Fakat o devirlerde oynanan *Karagöz* sanatın bir şubesi addedilebilirdi. Karagözcülük alelade insanların yapabileceği bir eğlence şubesi değildi. Bir Karagözcünün evvela iyi bir mukallid⁹ sonra da gayet çevik olması icap ederdi. *Karagöz*, cansız mukavva yahut deve derileri ile oynatılan bir “ orta oyunu” dur. Orta oyunundaki Pişekâr vazifesini bu eğlencede Hacivat, Kavuklu'yu Karagöz ifa eder. Diğer eşhas¹⁰ aynıdır. Aralarındaki fark, orta oyununda taklitler hep ayrı ayrı adamlar tarafından yapıldığı halde, Karagöz'de yalnız bir adam tarafından idare edilmesidir.

Bu sanat için çeviklik hakikaten mühimdir. Karagözcü iki eliyle değnekleri tutarak perdenin üzerindeki birçok eşhasın muhtelif hareketini idare etmeye mecburdur. Gerçi bu hareket pek basit ise de, iki elle idare edebilmek oldukça meşgul bir meseledir.

Eski Karagözlerde istifade edilebilecek cihetler¹¹ mevcuttur. Karagöz'ün sarf ettiği nükteler, Hacivad'ın bu nüktelere latif mukabelesi¹² bu sanatı faydalı şekle koymuştur. Hatta eski Karagözcülerin temsil esnasında divan parçalardan okudukları, bu eğlence âşık vazifesini ifa eden Rezzâki zâde Tarçın Bey'e edebiyat parçalarından tiratlar söyledikleri vakadır. *Karagöz* diğer medeni eğlenceler gibi, nezahet ve edep dairesinde halkı güldüren ve eğlendiren bir vasıta idi.

Karagöz' ün birinci meziyeti garptan taklit edilmiş bir eğlence olmamasıydı. *Karagöz* denildiği zaman hatıra türküler gelir, bu eğlence düşünüldüğü zaman Türk sanatı hatırlanır.

*Karagöz'*ü ilk defa meydana getiren ve senelerce İstanbul'da hâkim bir vaziyette bulunduran eski Karagözcüler çoktular. Bunlar bu sanatta fitri¹³ bir istidat¹⁴ neticesinde muvaffak oluyordular. Yerlerini dolduracak adamlar çıkmadı ve yerini sinemalara terk etti. Fakat halk, *Karagöz'*de tiyatro da bulduğu zevki, sinemada elde ettiği heyecanı göremiyor ve bulamıyordu. Zavallı Karagöz İstanbul'dan elini ayağını çekti. Şimdi yazları Gebze, Yakacak, Soğanlık gibi köylerde dolaşüyor, sinema bulunmayan, tiyatro binası olmayan bu köylerde Karagöz rakipsiz olarak rağbet gören bir eğlence şeklini muhafaza ediyor. Eski Karagözcülerden Kâtip Salih, Sepetçi Ali Rıza kalmıştır. Darülbedayi'den Hazım Bey¹⁵ de gayet iyi *Karagöz* oynatmaktadır. Geçen sene İstanbul'a gelen “Komedi Fransez”¹⁶ artistlerine Darülbedayi'nin verdiği bir müsamerede Karagöz oynatılmış Aleksandır¹⁷ ve Robin ilk defa gördükleri bu Türk sanatını fevkalade alkışlamışlardı. Fransa'da neşir olunan tiyatro ismindeki mecmua bir nüshası bu Türk sanatına hasır etmiş ve *Karagöz'*ün bütün tarihçesinden bahsetmiştir. Zaten sanat taklitten ziyade, ruhun

⁹ Taklitçi

¹⁰ Kişiler

¹¹ Yönler

¹² Karşılık

¹³ Doğuştan

¹⁴ Yetenek

¹⁵ Hazım Körmükçü (1898-1944)

¹⁶ Comedie Française

¹⁷ Alexandre

doğurduğu bir güzelliştir. Keşke kendimizin olan bu sanatları ihmal yerine tekâmül ettirip, daha bedii ve zarif bir şekle koyabilseydik...

Hiç şüphe yok ki bir kaç sene sonra *Karagöz* ancak müzelerde seyredilecek bir hale gelecektir. Çünkü mevcut Karagözcüler rağbet görmeyen bu eski eğlenceye hayatlarını rabt¹⁸ edemiyorlar.

Karagöz mazinin kucağında yaşamakla beraber tesirini kayıp etmemiş, güzel latifelerini daima hatırlatmış, ismini her an tekrar ettirmiştir.

Fuad Refik

---

¹⁸ Bağlamak

بکی کتاب

فره کوزی ایلك دفعه ميدانه كتر من وسته لرحه
استانبولده حاكم بروعه شنده بولونديران اسكي
فره كوزجیلر چوكديلر . بولر بو مستنده نظری
براستعداد نتیجه شنده موفق اولبورديلر ابرلری
دولدر ابراق آداملر چیتمادی و برتی سینه مالره ترك
ایندی . فقط خلق، فره کوزده تیاروده بولمیی
دوق ، سینه ماده آله ایندیکی حیاتی کورمه یور
بولمه یوردی . زوالی فره کوز استانبولن الی
آهالی چكدی . شیدی بازلی کیزه ، یقه جق ،
سوغانلی کی کویله ده دولاشبور ، سینه ما بولونغان
تیارو بناسی اولغان بو کویله ده فره کوز قیسز
اوله رفیغت کورن بر اکتیجه شكلی محافظه ایدییور
اسکی فره کوزجیلرن « کاتب صالح » سبجی
علی رضا ، فاشدر . دارا ایدایمئن حلزم بکده
غایت ای فره کوزا وینا فطنه در . کین سنا استانبوله
کان « قومه دی فرانسه » آریستلرینه دارا ایدایمک
وریدیکی بر مسامره ده فره کوز اوستانلش
(آکساندر) و (زویین) ایلك دفعه کوردکلی
بو تورک صنعتی فوق العاده آله تلامطردی .
فرانسه ده نشر اولونان « تیارو » اسمندکی
جموعه بر نسخنی بو تورک صنعتی حصر ایش
فره کوزک بوتون تاریخچه سنندن بحث ایتمدر .
ذاتاً صنعت تقلیددن زاده ، روحك دوغوردنی
بر کوزمه فکدر . کاشکه کندیزک اولان بو صنعتی
احال برینه تکامل ایندیروب ، ده ایدینی و ظریف
برشکه قویه بیله بیک ...

هیچ شبهه یوق که بر اچ سه سوکرا
« فره کوز » آهق موزه لده سه ایدیه جک
بر حاله کله جکدر ... چونکه موجود فره کوزجیلر
رغبت کورمه یین بو اسکی اکتیجه به حیاتلری
ربط ایدمه یورلر ...

« فره کوز » ماشینک قویا فنده باشمق بر ابر ،
تأثیرنی قایب ایتمیش ، کوزهل لطفه لری ذاتاً
خاطر لاش ، اسمی هر کن آکرار ایندیرمشدر ...

قورار رفیس

درسه چالیشانک ، اوسلو اولورمانک یکانه
مکاتلی اوله رفی بو اکتیجه یی بولورلدی . فقط
اودورلده اوستانان « فره کوز » صنعتک بر
شعبه سی عید ایدیه بیلیدی . فره کوزجیلک
علی العاده سائیرک یایه بیله جکی بر اکتیجه شعبه سی
دکلی . بر فره کوزجیلک اولای بر مقلد سوکراده
غایت چویک اولسی ایجاب ایدیدی . فره کوز ،
جانسز مقووا ویا خود دوده ریلری ایله اوستانیلان
بر « اورته اویون » در . اورته او یوننده کی
پیشکار وظیفه سی بو اکتیجه ده « حاجیواد » ،
« قووقلی » یی « فره کوز » ایجا ایدر . دیگر
اشخاص عینی در . آزالنده کی فری ، اورته
او یوننده تقلیدلر هپ آیری آیری آداملر
طرفدن یاییلدی حلقه ، فره کوزده یلکز بر
آدام طرفدن اداره ایدیه سیدر .

بو صنعت ایچون چو پکک حلیفه مهندر .
فره کوزی ایکی آیه ده کتکلی طونازاق برده مک
اوزرنده کی بر چوق اشخاصک مختلف حرکتی
اداره ایته یه میوردر . کچه بو حرکت یک
بیط ایسه ده ، ایکی اده اداره ایدیه بیله اولدجه
مشکل بر مسئله در .

اسکی فره کوزلده استفاده ایدیه بیله جک
جهنر موجوددی . فره کوزک صرف ایندیکی
کتکدر ، حاجیوادک بو کتکدره لطیف مفاطسی
بو صنعتی فایده لی برشکه قویتمدی . حق اسکی
فره کوزجیلرک تشیل اساسنده دیوان پارچه لرندن
اوقود نظری ، بو اکتیجه ده عاشق وظیفه سی ایجا
ایمئن « زراقی زاده تاریخین » بکه ادبیات
پارچه لرندن تیرادلر سوبله تکلیری واقعدر . فره کوز
دیگر مدنی اکتیجه لر کی ، تراحت و ادب
داثره سننده خلق کولدی برهن واکتدی برهن برواسطه
ایدی .

« فره کوز » ک برنجی سزنی ، شریدن
تقلید ایشی بر اکتیجه اولماناسیدی . فره کوز
ده نیلدیکی زمان خاطرله تورکار کلیر ، بو اکتیجه
دوشونولدیکی زمان تورک صنعتی خاطر لایر .

BÜYÜK GAZETE, 23 ŞUBAT 1928, NUMARA: 70
ESKİ TÜRKLERİN EĞLENCELERİNDEN: KARAGÖZ VE HAYATI

[Resim 1]¹⁹

Düğünler, sinemalar, tiyatrolar yok iken Orhan Gazi zamanından biri bütün Türkiye kahkahalarla güldüren fakat bugün tamamen unutulmuş Karagöz'ün hayatını öğrenmek ister misiniz? Aşağıdaki satırları dikkatli okuyunuz.

Bugünün çocuğu hatırlar... Fakat dünkü nesil hiç unutmaz. Sınıf farkı gözetmeden fukarasından zenginlerin cemaatlerine kadar Orhan Gazi zamanından beri bütün Türkiye'yi güldüren ve ders-i ibret veren *Karagöz* nereden çıktı? Almanca "di vohe"²⁰ gazetesinin *Türklerin Hayal Oyunu* unvanını verdiği *Karagöz* hakkında uzun bir makale yazmış ve bu sahifemizde²¹ derç²² ettiğimiz resimleri neşir etmiştir. Bu uzun makalede maalesef tarihi bir malumat yoktur. Bilakis oynatılan şekil hakkında izahat vardır. Bugün kısmen unutulmuş bu oyun hakkında eski ramazanların en büyük şenliği olan *Karagöz* hakkında malumat vermeği münasip gördük.

¹⁹ "Karagöz oyunundaki meşhur simalardan Karagöz ile Zenne ve Bektaşî"

²⁰ Die Woche: 1899-1944 yılları arası Berlin'de basılan haftalık resimli dergi

²¹ Sayfa

²² Almak, toplamak

Karagöz Tarihçesi

Karagöz maalesef bir Türk menbanından²³ çıkmış değildir. Her ne kadar rivayetler Salah el-din Eyubi²⁴ vüzerasından²⁵ birinin karikatürü olduğunu iddia ediyorsa da bunun Araplar tarafından icat edildiği ispat edilmektedir. Altıncı asr-ı hicride Araplar arasında büyük bir şöhrat temin ve *tayf-ı hayal* namını alan Karagöz Türklerin *Karagöz* oyununun aynı değildir. Yalnız *Karagöz*'ü Türkiye'de ilk defa neşir eden Şeyh Küşteri'nin Orhan Gazi zamanında Arabistan'dan geldiği muhakkak olduğundan Arabistan'da *tayf-ı hayal*'i gördükten sonra Türkiye'de bunun naziresini²⁶ icat ettiği pek tabiidir. Mamafih bazı tarihçiler Şeyh Küşteri'nin bunu karihasından²⁷ icat ettiğini de iddia eder. Fakat ne olursa olsun Şeyh Küşteri asırlardan beri Türk ruhunu ve Türk zevkini yaşatan bir âdem olduğuna nazaran kuvvetli bir eser ortaya koymuştur.

Türkçe olarak Karagöz'e dair neşir edilen başlı başına bir eser yoktur. Yalnız Refik Ahmet Bey *İstanbul Nasıl Eğleniyordu* konulu bir kitapta Karagöz'den bir nebze bahsetmiştir. Aşağıda aynen nakil ettiğimiz bu satırlar Karagöz hakkında layık-ı veçhile²⁸ malumatı ihtiva²⁹ ettiği için şayan-ı istifadedir³⁰.

“Arapların *tayf-ı hayal*'inden bizim *Karagöz*'e muadil olarak oyunun temel direği mesabesinde³¹ hal ve tavrı garip, biraz patavatsız, sözü ölçsüz, yarı saf ve bu safiyyet³² altında müstehzi³³ ve taaruzkâr tip bunun karşısında *reis* tesmiye olunan³⁴ edep ve erkâna, usul-i muaşerete vakıf, *tayf-ı hayal*'in hayatı tasvir ettiğini söyleyen bir çelebi âdem vardır ki bu da bizim Hacıvad'dan başka bir şey değildir. Bunların haricinde *âşık* vardır. Vaiz, eczacı, kan alıcı, udcu, üfürükçü, arslancı, filci, kedici, köpek vesaire vardır. Horoz dövüştürürler, kadeh tokuşturlar, kasaplar hayvanları keserler, aşçılar yemek pişirirler. Herkes toplanıp bedava yemek yer. Çalgılar çalınır, içkiler içilir, Azrail gelir, âşık ölür, cenazesi yıkanır, namazı kılınır. Defin edilir. Türü türü eşhas³⁵ perdede görülür. Latife, ciddi muhavereler, musahabeler³⁶, mülâtefeler³⁷ ederler. Şeyh Küşteri bu oyunu adapte ederken Türk hayat-ı içtimâiye³⁸ içinde bulunmayan filci, arslancı, kedici emsali tipleri almamış, yerlerine başkalarını koymuştur. Bazen Arapçasından muktebis³⁹ muhaverelerin daha ziyade kendi ibdasıyla⁴⁰ eserine bir renk vermiştir.

²³ Kaynak

²⁴ Selahaddin Eyyubi

²⁵ Vezirler

²⁶ Benzeri, dengi

²⁷ Düşünce gücü

²⁸ Layık olduğu şekilde

²⁹ İçinde bulundurmak

³⁰ İstifade edilmeye değer.

³¹ Değer, derece

³² Saflık, saf dillik

³³ Alaycı

³⁴ Adlandırılmak

³⁵ Kişiler

³⁶ Konuşma, söyleşi

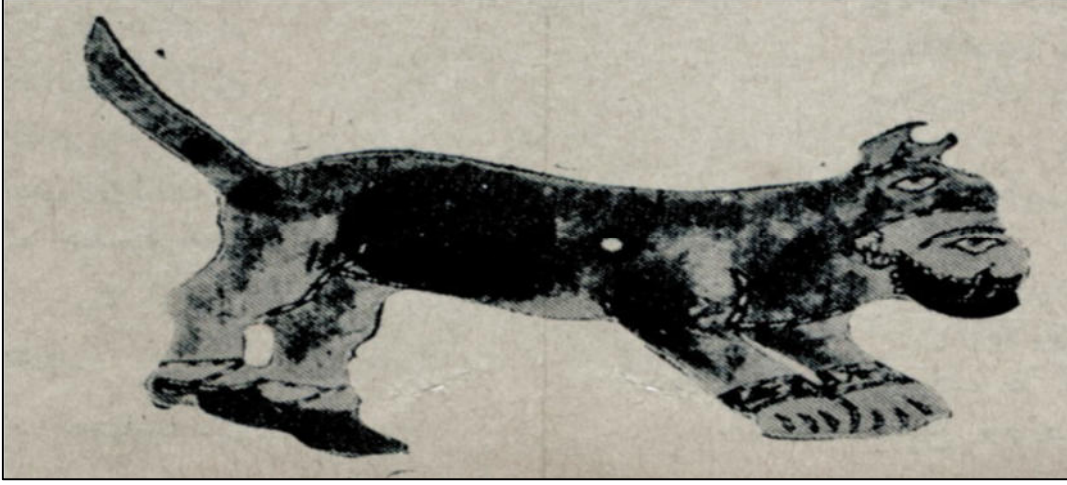
³⁷ Birbirine lâtife etmek. Şakalaşmak

³⁸ Toplum hayatı

³⁹ Faydalanmak üzere aktarılmış

⁴⁰ Yaratmak

[Resim 2]⁴¹

Karagözcülük, sanatının usul ve adabıyla beraber biraz musikiye vukuf⁴² ve bilhassa ibda kudretini, hazır cevaplığı, hoş sohbetliği icap ettiren bir oyundur. Karagöz oynatacak âdem için musikiye vukuf lazımdır zira oyunda hususi makamlardan lahnlr⁴³, türküler okumak vardır.

İbda kudretine ve vüsat-i⁴⁴ karihaya ihtiyaç olması da Karagöz oyununun muayyen⁴⁵ eşkâli dâhilinde oynatanın zarafet ve dirayetine, nükte perdazlığına⁴⁶ ihtiyaç hissettiren bir tuluat oyunu olmasından dolayıdır.

Karagöz oynatacak âdemin aynı zamanda eli çabuk ve maharetli olması da lazımdır. Zira ilk sahnelerde çok defa perde de yalnız Karagöz'le Hacivad görünürse de bazı sahnelerde eşhas fevkalade ta'did ettiği⁴⁷ için bunların hep değneklerini aynı zamanda iki elin parmakları ile tutup idare etmek mühim ve nazik bir iştir.

Karagöz oynatmak eskiden meslek-i mahsus halini almıştı. Meddahlar, mukallidler⁴⁸, masharalar⁴⁹ gibi ayrıca bir de Karagözcüler esnafı vücuda gelmişti. Eskiden Karagöz oynatanlara şabbaz, hayalbaz, hayali gibi isimler verilmiş ve sonuncusu son zamanlara kadar istimal⁵⁰ edilmiştir.

⁴¹ "Karagöz arslan olunca"

⁴² Bir şeyi bilme

⁴³ Güzel ve kaideli ses, usulüne uygun okumak

⁴⁴ Genişlik

⁴⁵ Görünen, belli

⁴⁶ Nükte yapan

⁴⁷ Hazırlanılma

⁴⁸ Taklitçiler

⁴⁹ Maskaralar

⁵⁰ Kullanmak

Resim 3]⁵¹Resim 4]⁵²[Resim 5]⁵³

Karagöz oyununda en büyük

Patava

Meddahlar gibi hayalbazlar içinde de hayali şöhret ve rağbet bulanlar vardır. Yıldırım Bayazıd sarayında nedim ve mukallid olarak kullanılan meddah Kör Hasan meşhur bir Karagözcü idi. Bunun ahfadından⁵⁴ Bekçi Mehmed da yedi yaşında tahta çıkmış olan avcu Sultan Mehmed zamanında Karagözcülükte şöhret kazanmış ve Padişah sarayına aldırılmıştır. 1070 sene-i hicrisinde vefat etmiş olan hayalbaz Bekçi Mehmet'le cedd-i alası⁵⁵ Kör Hasan arasında bittabi birçok Karagözcüler gelmiş rağbet ve servet kazanmış halk kahvehanelerinde sultan saraylarında icra-i lubiyyat⁵⁶ etmiştir. Bekçi Mehmed'den sonraki hayalbazlar içinde de Şerbetçi Emin, vesair nice meşhurlar vardır". Şeyh Küşteri'nin mezarı Bursa'da Çekirge yolu üzerindedir.

[resim 6]⁵⁷

⁵¹ "İşte Karagözün Zennesi"

⁵² "Patavatsız Karagöz'e her dakika edep ve erkân ders-i ibret veren Hacivad"

⁵³ "Karagöz'ün oyununda en büyük rolü ifa eden: Şeytan"

⁵⁴ Yardımcılar

⁵⁵ Soyundan olan, atalar

⁵⁶ Oyunlar, eğlenceler

⁵⁷ "Karagöz'ün en canlı oyunlarından: Karagöz'ün seyahatnamesi"

دھوکا (دھوکا) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

پوپولر اسٹریٹ - پچھلے دنوں کی نگلی

اسکی توڑ کلرک اگلے سچے لوہے: (قرہ کوز) و حیاتی

دائیں، مینڈا، تازو روبرو ایک اور خانہ غازی زمانتہ

برقی پونوہ ٹوریکہ کی تھپتھپ لہلہ کواہرہ، فقط پوکوہ نمائندہ

اونوٹوہ (قرہ کوز) ک حیاتی اوکرہ نیک اینڈ پوکوہ؟

آٹا پوکوہ کی سطرری و فٹو اونوٹوہ.

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)

دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ) اور دھوکا دہانہ (دھوکا دہانہ)